МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
Імені Б. Д. Гаврилишина
Кафедра політології та філософії імені Сергія Коновала

ДИПЛОМНА РОБОТА

бакалавра

на тему:

«ІЗРАЇЛЬСЬКО-ПАЛЕСТИНСЬКИЙ КОНФЛІКТ: ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВРЕГУЛЮВАННЯ»

Виконавець:
Студент 4 курсу групи Пол-41
Фльорик Богдан

Науковий керівник:
кандидат політичних наук,
доцент Томахів В. Я.

Тернопіль–2025

ЗМІСТ

ВСТУП……3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ…….6
1.1.Політичний конфлікт: сутність, види, шляхи вирішення…….6
РОЗДІЛ 2 ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІЗРАЇЛЬСЬКОГО-ПАЛЕСТИНСЬКОГО КОНФЛІКТУ……..11
2.1.Історико-ідеологічні аспекти передумов та причин ізраїльсько - палестинського конфлікту……11
2.2. Основні етапи розвитку ізраїльсько-палестинського конфлікту у XX – поч. XXI ст.: причини, спроби та проблеми врегулювання……..16
РОЗДІЛ 3 СУЧАСНИЙ ЕТАП ІЗРАЇЛЬСЬКО-ПАЛЕСТИНСЬКОГО КОНФЛІКТУ ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ……30
3.1.Нові фактори та суб’єкти ізраїльсько-палестинського конфлікту на сучасному етапі……30
ВИСНОВКИ…… ..40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….44

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Ізраїльсько-палестинський конфлікт є одним із найтриваліших і найскладніших міжнародних конфліктів сучасності. Його витоки сягають глибокого історичного минулого, переплетеного з релігійними, етнічними, політичними та геополітичними факторами. Протистояння між єврейським та арабським населенням Палестини, що розпочалося ще на початку XX століття, з часом переросло в масштабне і затяжне протистояння між державою Ізраїль та арабськими країнами щодо палестинської проблеми.

Держава – агресор росія у 2014 році здійснила пряму військову агресію проти України, анексувавши український Крим і розпочала гібридну війну на суверенній українській території – Донецькій та Луганській областях. 24 лютого 2022 р. розпочалася повномасштабна російсько-українська війна, метою якої є знищення росією української державності. Тому, досвід боротьби Ізраїлю за свою незалежність та державність, давно викликав у українців певну симпатію як на політичному, так і на громадському рівнях і є надзвичайно актуальним для України як в умовах теперішньої російсько-української війни, так і в разі можливого перемир'я. Адже російсько-українська війна охоплює не лише військові дії, а й дипломатичні, інформаційні та соціальні аспекти. Вищезазначене і визначило актуальність нашої роботи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У межах теми наукового дослідження опублікована значна кількість як українських так і зарубіжних наукових праць, статей, дисертацій та монографій, присвячених нашій проблематиці. Їхні автори детально проаналізували й науково осмислили ідейно-хронологічні й теоретико-понятійні особливості ізраїльського-палестинського конфлікту, розкрили концептуальну сутність конфлікту, розробили методологічний інструментарій проблеми. Вартує назвати грунтовні дослідження вітчизняних науковців Батенка Г., Затуливітер А., Захарченко А., Коппель І., Семиволоса І., Магди Є, Федченко Є, Яворської Г. та ін.

Серед сучасних зарубіжних науковців заслуговують уваги останні

дослідження Абрамса Елліот, Агірре Маріано, Гонсалеса Бустело Мейбл, Хуан Аріаса, Кабрала Джон, Юлія Гриньйон, Чарльза Сміта та ін.

Незважаючи на значну кількість і теоретичного, і практичного матеріалу, в центрі уваги залишаються питання, пов'язані з комплексним аналізом конфлікту

Метою написання даної роботи є комплексне вивчення ґенези ізраїльсько-палестинського конфлікту та його сутності, визначення основних передумов і причин виникнення, а також спроб його врегулювання.

Завданням нашого дослідження відповідно до поставленої мети є наступні:

- дослідити теоретичні засади вивчення сутності й природи політичних конфліктів та їх типології, основні етапи розвитку та методи їх розв'язання;
- розкрити історичну генезу та ідеологічні аспекти передумов та причин ізраїльсько-палестинського конфлікту;
- з'ясувати сутність та течії сіонізму як політичної ідеології побудови єврейської держави;
- проаналізувати основні етапи розвитку ізраїльсько-палестинського конфлікту у XX – XXI ст.: розвиток, спроби та проблеми врегулювання;
- розкрити сучасний етап ізраїльсько-палестинського конфлікту, його особливості та вплив на російсько- українську війну.

Об'єктом дослідження даної роботи є ізраїльсько-палестинський конфлікт.

Предметом дослідження є історико-політологічні та ідеологічні аспекти ізраїльсько-палестинського конфлікту та спроби його врегулювання

Методи дослідження. Методичною базою випускної кваліфікаційної роботи є сукупність загальнонаукових та спеціальних прийомів і методів дослідження, а саме: системний аналіз, індукція, дедукція, порівняння, логічний підхід, історичний метод, теоретичне узагальнення, спостереження. У ході дослідження ізраїльсько-палестинського конфлікту було застосовано такі

загальнонаукові методи пізнання як: узагальнення, аналіз, діалектичний, дедуктивний і системно-структурний методи. Метод системного аналізу сприяв розгляданню поняття «конфлікт» через призму певної системи – цілісної сукупності елементів, відношень і зв'язків, порушення однієї з яких призводить до стагнації всієї системи та конфліктної ситуації. Метод прогнозування було використано щодо перспектив подальшого врегулювання ізраїльсько-палестинського конфлікту.

Інформаційною базою дослідження стали монографічні, дисертаційні та інші наукові дослідження українських та зарубіжних вчених, ЗМІ, періодична політологічна, історична, соціологічна література та інтернет-ресурси.

Практичне значення даного дослідження дозволяє використовувати положення, які містяться в бакалаврській роботі, для проведення лекцій та практичних занять в процесі викладання політології, соціології, історії та розвитку теми дослідження в науковому просторі.

Апробація роботи. Окремі положення дипломної роботи доповідалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Політичні ідеї в епоху глобалізації: філософські рефлексії та сучасні виклики» (Тернопіль, 4-5 листопада 2024 р.)

Структура випускної кваліфікаційної роботи загальним обсягом 48 сторінок, складається з вступу, трьох розділів, кожен з яких складається з окремих підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел. Список використаних джерел містить 42 найменувань, розміщених на 4 сторінках.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ.

1.1.Політичний конфлікт: сутність, види, шляхи вирішення.

Переклад латинського слова *coflictus* (зіткнення) показує, що йдеться як про суперечності сторін, які пов'язані з відмінностями їхнього становища в суспільстві, так і про зіткнення протилежних цілей, інтересів, позицій суб'єктів (окремих осіб, груп людей, об'єднань) [19].

Конфлікти вивчаються багатьма науками - психологією, соціологією, політичною наукою, історичними, військовими науками тощо. Як показує наш аналіз, можна виділити кілька напрямів досліджень, а в контексті нашої роботи - це міжнародні конфлікти сьогодення, військово-політичні аспекти міжнародних конфліктів; роль і місце наддержав у конфліктах; аналіз причин і можливостей врегулювання конкретних регіональних конфліктів; конфлікти в міжетнічих відносинах; соціокультурні конфлікти та релігійні [19].

Конфлікти поділяються на політичні, економічні, міжнародні (які можуть приводити до військових), соціокультурні [3]. Що ж до суті політичних конфліктів, то це боротьба різних владних суб'єктів: і реалізацію власних цілей, інтересів, в якій кожний суб'єкт виступає проти інших або прагне перетягнути їх на свої позиції. У зв'язку з цим, політичний конфлікт завжди поляризує позицію супротивників, чітко кристалізуючи цілі, роблячи їх зрозумілими для прибічників, опрацьовує певні системи цінностей.

Розкриває суть політичного конфлікту й його інтенсивність і гострота. Під інтенсивністю розуміється ступінь участі членів груп або організацій у конфлікті. Що ж до гостроти політичних конфліктів, то вона залежить, насамперед, від радикальності мети, важливості інтересів, які переслідують його учасники, масштабності, методів і форм його вирішення [14, с. 277]. Щодо цього також важливі й ідеологія, яку вони сповідують, соціокультурні цінності та релігія.

Джерелом політичних конфліктів є певні соціально-політичні

чинники. У міжнародній політиці це суперечності між різного типу державами за території, сфери впливу, за домінування в регіонах, за світове лідерство [14, с. 263].

Політична боротьба, особливо на міжнародному рівні, — це боротьба певним чином організована, оскільки найбільшим інститутом політичної організації суспільства є держава, головний суб'єкт міжнародної політики, суб'єкт міжнародних конфліктів[3].

Важливими суб'єктами міжнародних конфліктів виступають також різні суспільно-політичні організації транснаціонального та національного, а нерідко і терористичного характеру. Яким би не був політичний конфлікт, він обов'язково детермінується певною ідеологією, символами, атрибутами, організаційними принципами [12, с.359].

Характерною рисою політичних конфліктів є виключне право пануючого суб'єкта на застосування примусу, сили, що здійснюється за допомогою різних інститутів держави .

Ще однією важливою рисою конфліктів, на наше переконання, є наявність у ньому політичного лідера, в особі якого втілюються інтереси груп; лідер, займаючи означену позицію в політичних відносинах, мобілізує, спрямовує енергію мас на вирішення конфлікту на свою користь. Він організовує групу для осягнення мети, стає її символом. Особливо ці риси притаманні провідним міжнародним діячам (наприклад керівники великих держав у Другій світовій війні).

XX ст. дало політичній історії таке явище, як поліконфліктність, оскільки майже одночасно проходили процеси політичних, військових та економічних глобальних, регіональних і місцевих конфліктів. Окрім цього, на даний час сформувалися кілька самостійних центрів сили та підвищеної значимості конфліктів: в Європі, на Близькому Сході (арабо-ізраїльський конфлікт, періодичні конфлікти в Африці, у Південно-Східній Азії). А тепер і конфлікт 2014 р. між росією та Україною, який в 2022 р. перейшов у фазу повномасштабної війни.

У такій ситуації створилася необхідність розглядати міжнародні конфлікти як системи, що складаються з певної множини суперечливих елементів (держав); як певної структури, організації елементів і частин систем, між якими теж склалися певні підсистеми місцевих, локальних конфліктів[14, с. 270]. Якщо розглядати політичний конфлікт в контексті міжнародних відносин, то його можна вважати як частину міжнародного політичного процесу. Для нього є характерним різке протиборство та зіткнення суб'єктів міжнародної політики, в першу чергу держав, що обумовлено протилежністю їх політичних інтересів, цінностей і поглядів [19]. Зазначимо, що проблема конфлікту в зовнішніх відносинах держав завжди мала велике значення і дотепер є надзвичайно актуальною для всієї системи міжнародних відносин.

Проблема міжнародних політичних конфліктів була об'єктом дослідження філософів, істориків, політологів – міжнародників. Починаючи із Стародавнього світу можемо назвати таких мислителів як грецького філософа Фукідіда, китайського мислителя Сунь-Цзи, європейських мислителів епохи Відродження та Нового часу - Нікколо Маккіавеллі, Томаса Гоббса та відомих науковців ХХ ст Едварда Карра, Кеннета Уолца, Джозефа Ная, Ганса Моргентау та інших. [3].

В межах нашої роботи коротко розглянемо еволюцію міжнародних конфліктів у ХХ ст. По-перше, політичні конфлікти набрали планетарної загальності - Перша та Друга світові війни, тобто різко зросла їхня масштабність. Також мали місце динамічні процеси активного державотворення. Більша половина держав світу — це держави, які виникли в ХХ ст. Таким чином, збільшилася кількість держав – суб'єктів міжнародних відносин, а відтак і джерел міжнародних конфліктів [14, с. 259-260]. Тому утворилася достатньо складна, багаторівнева, ієрархічна, динамічна світова система держав, із постійними політичними, соціально-економічними суперечностями, зі зростаючими різноманітними конфліктами.

Сучасна політична наука конфлікти у сфері міжнародних відносин в

цілому традиційно поділяє на*глобальні (системні), регіональні, локальні.* [14, с. 263], як у випадку із проблематикою нашої роботи – ізраїльсько-палестинським конфліктом.

За ступенем і характером нормативної регуляції політичних конфліктів їх поділяють на *інституційні* та *неінституційні*.

За якісними характеристиками, які відображають різний рівень зацікавленості держав, людей у вирішенні конфлікту, інтенсивність криз і суперечностей конфлікти поділяється на *глибокі* та *неглибокі* [14, с. 267]..

З точки зору публічності протиборства сторін конфлікти поділяються на *відкриті* та *закриті конфлікти.* Відкриті - це такі конфлікти, що проявляються в явних формах суперництва суб'єктів, які можна чітко зафіксувати. Зрозуміло, що найбільш відкритим конфліктом є війна, де кожний суб'єкт конфлікту займає крайні позиції, декларує свої наміри боротися до остаточної перемоги, йде на жертви заради досягнення перемоги [14, с. 268].

Закриті конфлікти — це такі, коли суперечки щодо владних повноважень проходять за закритими дверима, що характерно для конфліктів у владних структурах у межах пактів і союзів за домінування в них. Як правило, закриті конфлікти з часом можуть перетворитися на відкриті, у будь-якому випадку інформація про суперечності стає відомою загалу.

За часом конфлікти поділяються на *довгострокові* та *короткострокові.* [14, с. 270]. Прикладом першого може бути затяжний арабо-ізраїльський конфлікт та російсько-український, другого — російсько-грузинський конфлікт 2008 р.

Територіальні конфлікти спираються на суперечки за територію (спочатку формулюються претензії сторін), нові кордони, етнічні території, коли творяться нові держави після розвалу імперій[14, с. 273]. Наприклад тривалий індо-пакистанський конфлікт - у нашому випадку арабо-ізраїльський конфлікт, а тепер і російсько-українська війна.

Релігійно-ідеологічні конфлікти - здебільшого в державах із різними

суспільно-політичними системами, релігіями.

Особливістю *міждержавних політичних конфліктів* є те, що вони або є продовженням внутрішніх конфліктів, або самі впливають на внутрішні конфлікти, сповільнюючи або прискорюючи останні. Окрім того, міжнародні конфлікти часто переростають у війни.

Водночас різниця між війною та міждержавним військовим конфліктом полягає в тому, що військові конфлікти виникають через територіальні, релігійні, етнічні, соціально-економічні суперечки, війни ж - це результат вкрай загострених соціально- економічних політичних, культурних протиріч, які неможливо вирішити шляхом переговорів. Окрім того, різниця полягає в масштабності, цілях (у війнах ставляться стратегічні цілі, у конфліктах, як правило, тактичні), а також війна — це особливий, найвищий стан напруження всього суспільства, конфлікт не має такої тотальності. За результатами війна може кардинально змінити всю систему або навіть знищити державу, конфлікт майже ніколи [14, с. 275- 277].

Необхідним при дослідженні політичних конфліктів, в тому числі і в міжнародній сфері, є вирішення конфлікту. Важливим чинником, який впливає на успішне завершення конфлікту є участь так званої третьої сторони в урегулюванні конфлікту, або медіація, тобто специфічна діяльність, суть якої полягає в оптимізації за участю третьої сторони процесу пошуків супротивними сторонами шляхів вирішення проблеми шо дозволило б припинити конфлікт. Третьою стороною виступають офіційні та неофіційні медіатори. Офіційними є міждержавні організації, окремі держави, державні правові інститути, уряди, представники правоохоронних інститутів, керівники організацій і професіонали-медіатори. Неофіційними медіаторами виступають відомі політики, державні діячі, представники релігійних організацій та інші. Закінчення конфлікту часто залежить від влади, авторитету та ролі медіатора, який в стані забезпечити припинення конфлікту примусом, розведенням сторін, блокуванням боротьби, застосуванням санкцій до сторін, визначенням того, хто правий і неправий, допомогою в пошуках рішення, нормалізацією відносин, наданням допомоги в переговорному процесі, контроль за виконанням досягнутих угод [9, с. 72].

РОЗДІЛ 2 ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІЗРАЇЛЬСЬКО-ПАЛЕСТИНСЬКОГО КОНФЛІКТУ

2.1. Історико-ідеологічні аспекти передумов та причин ізраїльсько-палестинського конфлікту.

Розпочинаючи наш аналіз ізраїльсько-палестинського конфлікту, ми будемо опиратися на метод конкретно-історичного підходу, який, на наше переконання дасть нам можливість найповніше в межах нашої роботи, розкрити його сутність, історичну генезу та передумови. Тому розпочнемо з історико-ідеологічних аспектів причин виникнення ізраїльсько-палестинського конфлікту.

На початку XX століття Палестина була південною провінцією Османської імперії, що вже розпадалась. На її території проживало близько 25 тисяч євреїв, які жили там разомз місцевим арабським населенням, в основному в містах Цфат, Тверія, Хеврон та Єрусалим, і покладались на благодійну допомогу єврейських спільнот з-за кордону. Завдяки цій допомозі в 50-х роках XIX ст. почали формуватися нові єврейські квартали та громади поза стінами чотирьох стародавніх міст [17, с. 31].

У 80-х роках XIX ст. дедалі більше європейських євреїв почали схилятись до думки, що імміграція в Палестину покладе край переслідуванням. Вони назвали себе «Хохевей Ціон», що на івриті означає «любителі Сіону» (під Сіоном мався на увазі і пагорб у Єрусалимі, й термін, що позначав саму Землю Ізраїльську), і започаткували рух за самовизначення євреїв у Землі Ізраїльській, що скоро став відомий під простішою назвою — сіонізм. На той час багато євреїв відкидали цю філософію як непрактичну, небажану і навіть безглузду. Справді, аж до самого Голокосту (коли аналіз ситуації з євреями в Європі, що його провели сіоністи, виявився таким моторошно правдивим і точним) більшість євреїв у світі не сприймала їхні ідеї серйозно [2; 17, с. 31].

У 1894 р. Францію, Європу та євреїв по всьому світу сколихнув найбільший судовий і політичний скандал епохи. Альфреда Дрейфуса, єврея за походженням, капітана французької армії, було звинувачено в шпигунстві на користь Німеччини. Його визнали винним у державній зраді й засудили до довічного

ув'язнення, хоча Дрейфус, як було доведено пізніше був невинуватим. Як вважали тодішні захисники Дрейфуса, консервативний політичний та військовий істеблішмент Франції потребував хоч якогось пояснення причини поразки в 1871 році у війні з Німеччиною. А Дрейфус був євреєм, а отже, зручною мішенню. Справа Дрейфуса поділила Францію на два табори. Видатні діячі культури, зокрема Еміль Золя, які вірили у Францію, що дотримувалась ідей свободи, рівності, братерства, а не належності до католицизму, родоводу чи становища в суспільстві, виступили на захист Дрейфуса. Незважаючи на ці благородні зусилля і попри те, що вирок Дрейфусу згодом скасували і капітана випустили на волю, ця справа глибоко шокувала багатьох євреїв у Західній Європі. Сфабрикована справа, арешт і суд над Альфредом Дрейфусом до основ похитнули їхню віру в те, що їх, освічених євреїв, нарешті прийняли як своїх у освіченій Європі [17, с 31].

Серед цих євреїв був журналіст з Будапешта (Угорщина тоді була частиною Австро-Угорської імперії), що освітлював перебіг судового процесу в Парижі для віденської газети Neue Freie Presse, Теодор Герцль. Пізніше він говорив, що саме час, який він провів у Відні, й те, що побачив у Парижі , переконало його, світського космополіта, в тому, що у європейських євреїв не може бути майбутнього без власної держави. Потім, у 1896 році, він написав памфлет Der Judenstaat («Єврейська держава»), в якому обґрунтував свою ідею самовизначення євреїв. Решту свого короткого життя Герцль присвятить організації різноманітних сіоністських груп у єдиний рух політичного сіонізму, який, своєю чергою, заснує Державу Ізраїль.

У 1897 році Герцль провів перший Всесвітній сіоністський конгрес у швейцарському Базелі. Сотні делегатів з усього світу розробили сіоністську ідеологію, і започаткували рух, що через пів століття приведе до заснування Держави Ізраїль. Основна мета сіонізму — ідея того, що єврейський народ має право на самовизначення у своїй прадавній батьківщині Ізраїлі, — була досягнута в травні 1948 року, коли було проголошено заснування Держави Ізраїль [3].

Як політична ідеологія і рух сіонізм був зосереджений на відновленні батьківщини євреїв в Ізраїлі. Це був чистий продукт свого часу — доби розквіту націоналізму, в яку він і виник. Націоналізм може означати як просто гордість за свою країну, так і ксенофобію й віру в те, що твоя країна краща, ніж інші. Як і решта націоналістичних рухів, сіонізм мав у собі елементи і одного, й іншого. З перших днів його виникнення висувались найрізноманітніші ідеї щодо того, що таке сіонізм і як його досягнути, і на підтримку цих ідей створювалась різні організацій у Палестині й по всьому світу [3; 17, с.34].

Зазначимо, що в своїй ідеологічні складовій сіонізм, як рух за побудову незалежної єврейської держави включав в себе ряд течії. Коротко розкриємо їхній зміст.

Сіоністи-соціалісти. Ліві сіоністи виступали за побудову єврейської держави на принципах соціалізму. Цей рух був панівним серед сіоністських течій до 1948 року, в період заснування Ізраїлю та ще тридцять років після його заснування. Сіоністи-соціалісти вимагали, щоб новостворена держава забезпечувала безкоштовну медицину для всіх громадян, виплачувала всім робітникам достойну заробітну платню, створила колективні фермерські господарства (кібуци), що були втіленням ідей соціалізму в повсякденному житті, а також сприяла формуванню «нового типу єврея» — міцно прив’язаного до своєї землі та спроможного працювати на ній і захищати її [17, с.35].

Сіоністи-ревізіоністи. Основні ідеологічні суперники сіоністів- соціалістів, праве крило сіоністів (ревізіоністи) сповідували войовничі ідеї територіального розширення. Засновник цієї течії, Зеєв (Володимир) Жаботинський, у своєму есе «Про залізну стіну нас і арабів» доводив, що «корінне населення, цивілізоване або ні, завжди вперто опиралось колонізаторам, незалежно від того, були ті цивілізованими чи дикунами» [17, с.35]. У 1977 році вони прийшли до влади, і з того часу в політиці Ізраїлю основну роль відігравали їхні лідери — Менахем Беґін, Іцхак Шамір і Біньямін Нетаньягу [17, с.37].

Релігійні сіоністи. На додачу до двох світських течій сіонізму існували ще релігійні сіоністи, котрі вірили в те, що повернення євреїв до Ізраїлю — це

виконання божественної волі й провидіння. Після Шестиденної війни релігійний сіонізм, що досі був порівняно неідеологічним, перетворився на крайній правий містичний націоналістичний рух і став ідеологією поселенського руху, а також однією з наймогутніших та найвпливовіших груп у сучасному Ізраїлі[17, с 35].

Культурні сіоністи. Нарешті, були ще й культурні сіоністи, чий зв'язок із землею та мовою засновувався на їхній важливості для єврейської культури та історії. Їхні лідери вважали, що єврейські іммігранти можуть і повинні мирно ділити землю з місцевим арабським населенням. Культурні сіоністи відігравали важливу роль у науковому, культурному та інтелектуальному житті Ізраїлю, але в політиці не мали жодного впливу.

Таким чином, сіонізм виник у контексті європейського націоналізму, погіршення становища євреїв у Східній Європі (антисемітизм, погроми в Російській імперії) та розчарування в ідеї асиміляції.

Сіонізм втілився в життя з проголошенням Держави Ізраїль у 1948 році, після ухвалення ООН плану поділу Палестини (1947) [41]. Відтоді держава Ізраїль стала центром світового єврейства, а сіонізм трансформувався у державну ідеологію, спрямовану на зміцнення та розвиток Ізраїлю. Сіонізм став одним із найуспішніших національних рухів XX століття, реалізувавши ідею створення єврейської держави. Водночас, він продовжує відігравати ключову роль у геополітичній динаміці Близького Сходу та світу.

Проте, ще до того, як Т. Герцль почав організовувати сіоністів, євреї вже повертались до Палестини. Починаючи з 1880-х р.р., на тлі жорстоких погромів та зростання антисемітських настроїв, сіоністи втілили свою ідею в рух, і цілі хвилі євреїв, в основному молодих і здебільшого зі Східної Європи, емігрували до Палестини [3].

Кожна хвиля називалась *алія,* що означало «підйом», «сходження догори». Представники першої алії заснували сільські колективні громади та міські громади в містах, збудованих на землях, куплених у османських землевласників, що ніколи там не жили [17, с 38-40]. Цілком у дусі сіонізму, Еліезер Бен-Єгуда та інші лінгвісти перетворили іврит з мови літургій та релігійних текстів на

звичайну розмовну мову[18].

На початку XX ст. десятки тисяч єврейських ідеалістів, прихильників соціалізму емігрували зі смуги осілості, щоб започаткувати рух колективних господарств — кібуців, заснувати перші єврейські організації з самозахисту та збудувати нові поселення [3]. Одне з таких поселень було засноване в піщаних дюнах неподалік від стародавнього порту Яффа. Згодом воно розростеться в перше велике ліберальне івритомовне, сучасне світське єврейське місто з багатою культурою — Тель-Авів.

Чи не найважливішою організацією було Єврейське агентство. Засноване в 1929 році з метою заохочення євреїв з усього світу переїжджати до Палестини, воно фактично правило за своєрідний уряд для місцевої єврейської спільноти. Один з перших голів агентства Давид Бен-Ґуріон згодом стане першим прем'єр-міністром Ізраїлю. Проте, У Палестині вже жили люди, яких ми нині називаємо палестинцями і втрата рідної землі на користь новоприбулих стала для них жахливим ударом, рани після якого досі переслідують і палестинців, і ізраїльтян[17, с. 38].

Походження палестинців ще недостатньо досліджене в науці, що стало предметом наукових дискусій та суперечок. За однією версією, палестинці — прямі нащадки біблійних ханаанців та філістимлян (звідки й походить сама назва «Палестина»). Ця теорія дає певні аргументи в нескінченних суперечках щодо того, хто ж має більше прав на цю землю — палестинці чи євреї. Якщо палестинці походять від ханаанців, то з цього випливає, що вони були на цій землі довше, ніж євреї, що, як сказано в Біблії, завоювали землю ханаанців. Проте деякі прихильники палестинців у цьому питанні розкритикували цю теорію, зауваживши, що насправді вона обґрунтовує сіоністську ідею про те, що у євреїв є давній зв'язок із цією землею, і вони зовсім не європейські колоністи, що прийшли сюди нещодавно. Так ця теорія лише підтверджує ідею, яку вони заперечують, а саме те, що євреї й палестинці вже тисячі років борються за контроль над цією країною. Нещодавні ґрунтовні дослідження свідчать про те, що палестинці можуть походити з суміші кількох народів і цивілізацій, зокрема

й біблійних, що хвилями населяли Палестину протягом століть. З часом люди, що населяли цю землю, приймали релігію (язичництво, юдаїзм, християнство й, нарешті, іслам) та мову (іврит, арамейську й арабську) панівної групи. Отже, деякі сучасні палестинці цілком можуть, хоча б частково, походити від народу, з яким вони ведуть запеклу боротьбу — євреїв [17, с 37].

У період, коли цією територією володіла християнська Візантійська імперія — з IV по VII ст. н. е. — більшість населення Палестини прийняла християнство. У 638 році н.е. Палестину завоювала нова мусульманська імперія, і на початок XIX століття більшість місцевого населення перейшла в іслам. Основною мовою стала арабська, і відтоді більшість палестинців вважали себе частиною арабського світу[3 ; 5].

Усвідомивши масштаб сіоністських прагнень, палестинські араби зрозуміли, що не лише османські землевласники становили загрозу для їхніх сподівань. Націоналізм палестинських арабів дедалі більше протиставляв себе сіоністам та їхній кампанії з імміграції й розбудови єврейських поселень. Як і сіоністи, палестинські араби почали випускати газети, засновувати політичні організації й установи, проводити конгреси для просування своїх інтересів. Таким чином, можемо констатувати, що націоналізм палестинських арабів певною мірою почав формуватися як наслідок і як реакція на єврейський націоналізм, тобто сіонізм, що і стало в подальшому ідеологічною причиною арабо-ізраїльського конфлікту. Місцеве населення також прагнуло незалежності[10].

Після Першої світової війни Велика Британія отримала мандат на управління Палестиною. У 1917 р. було видано «Декларацію Бальфура», яка підтримувала створення єврейського «національного дому» , що викликало спротив арабів. Таким чином, слушною є Г. Батенка, що «одним із найпотужніших коренів перманентної близькосхідної напруги є теоретичні висновки політичного сіонізму кінця XIX – початку XX ст.» [2].

2.2. Основні етапи розвитку ізраїльсько-палестинського конфлікту у XX – XXI ст.: причини, спроби врегулювання.

Виходячи із кількості суб’єктів конфлікту (воєн), ми вважаємо за доцільне вживати у нашій роботі також термін «арабо-ізраїльський конфлікт» в період до

завершення війни «Судного дня», враховуючи те, що в основному, це був конфлікт через палестинську проблему коаліції арабських держав з одного боку, та Ізраїлю з іншого.

Як ми вже зазначали в попередньому підрозділі, після Першої світової війни, територія Палестини перебувала під мандатом Великобританії, коли Ліга Націй надала його в 1920 р. У міжвоєнний період зростала напруженість між єврейським і арабським населенням, так як сіоністський рух активно сприяв імміграції євреїв до Палестини, особливо після Голокосту. Значна частина арабського населення рішуче виступала проти єврейської імміграції та створення єврейської держави. Зіткнувшись із зростаючим насильством, Великобританія передала проблему на вирішення в ООН [10].

29 листопада 1947 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила Резолюцію №181 про розділ Палестини на дві держави: Єврейська держава (близько 56% території) та Арабська держава (близько 43%), а Єрусалим і Віфлеєм залишалися під міжнародним контролем [33]. Єврейська громада погодилася з цим планом, арабська частина Палестини його відхилили, вважаючи несправедливим. Відразу почалися збройні сутички між євреями та арабами, які згодом переросли у війну. Єврейські військові угруповання Хагана, Іргун, Лехі організовували оборону та наступи. В свою чергу, арабські добровольчі загони та формування Арабської визвольної армії атакували єврейські поселення та комунікації. Кульмінацією початку конфлікту стало взяття євреями таких стратегічних міст як Хайфа і Яффа у квітні 1948 р. Напередодні завершення британського мандату, 14 травня 1948 р. Давид Бен-Гуріон проголосив створення Держави Ізраїль. Наступного дня 15 травня 1948 року п'ять арабських держав (Єгипет, Йорданія, Сирія, Ліван, Ірак) вторглися в Палестину, розпочавши Першу арабо-ізраїльську війну 1948-1949 рр.[10].

Єгипетські війська наступали з півдня, захопивши Сектор Гази, Йорданія взяла під контроль Західний берег і Східний Єрусалим. Сирія і Ліван атакували з півночі, а іракські війська діяли в центральній Палестині. І хоча Ізраїль мав

менше солдатів і озброєння, але зміг організувати мобілізацію і стримати атаки. У цій ситуації ООН ініціювала перемир'я, під час якого Ізраїль отримав озброєння з Чехословаччини (через підтримку СРСР) та провів мобілізацію армії. Проте, арабські країни порушили перемир'я і відновили бойові дії. В ході бойових дій у липні 1948 – березні 1949 рр. Ізраїль почав серію наступальних операцій зайнявши Галилею, Негев та узбережжя. Єрусалим частково залишався розділеним - західний під контролем Ізраїлю, східний – Йорданії. Наприкінці 1948 р. ізраїльська армія розгромила залишки арабських військ у Палестині. Успіхи Ізраїлю змусили арабські країни у 1949 році підписав угоди про перемир’я з Ізраїлем. Згідно угоди про перемир’я, Єгипет зберіг контроль над Сектором Гази, Йорданія анексувала Західний берег і Східний Єрусалим. Але Ізраїль розширив територію більше, ніж за планом ООН і близько 700 000 палестинців стали біженцями, що створило палестинську проблему, яка залишається невирішеною і досі [5; 10]. Таким чином, Ізраїль здобув незалежність і територіальні переваги, а палестинці втратили можливість створення власної держави, тому арабські країни відмовилися визнавати Ізраїль. Можна констатувати, що цей конфлікт став початком багаторічного протистояння між Ізраїлем та арабськими державами.

Наступним періодом в динаміці розгортання арабо-ізраїльського конфлікту стала так зв. Суецька криза в жовтні–листопаді 1956 р. Вона була спричинена націоналізацією Суецького каналу єгипетським президентом Гамалем Абделем Насером і призвела до військового конфлікту між Ізраїлем, Великою Британією та Францією з одного боку та Єгиптом – з іншого та стала одним із ключових моментів в історії Близького Сходу.

Передумовами суецької кризи була напруженість між Ізраїлем і Єгиптом, адже після Першої арабо-ізраїльської війни 1948-1949 рр. Ізраїль і Єгипет залишалися ворожими сторонами. Внаслідок цього Єгипет блокував прохід ізраїльських суден через Суецький канал і Тіранську протоку та підтримував палестинських фідаїнів (партизан), які здійснювали напади на ізраїльську територію з Сектора Гази. В свою чергу Ізраїль розглядав такі дії як загрозу своїй

безпеці і прагнув відкрити морські шляхи, адже Суецький канал був ключовою артерією міжнародної торгівлі, особливо для транспортування нафти в Європу. 26 липня 1956 року президент Єгипту Гамаль Абдель Насер націоналізував Суецький канал, що раніше контролювався англо-французькою компанією, що викликало невдоволення Великобританії та Франції, які втратили контроль над важливим торгівельним шляхом. В націоналізації вони бачили загрозу своїм економічним і геополітичним інтересам. В свою чергу Ізраїль мав власні причини воювати з Єгиптом – адже він блокував Тіранську протоку і підтримував палестинських бойовиків. В силу зазначених умов, у жовтні 1956 р. Ізраїль, Франція і Британія таємно уклали угоду в м. Севрі (Франція), яка передбачала спільний напад на Єгипет [17, с. 84].

29 жовтня 1956 року Ізраїль розпочав наступ на Синайський півострів. Його десантні війська висадилися біля Суецького каналу. Основні ізраїльські сили швидко просувалися через Синай, завдаючи поразки єгипетським військам. 31 жовтня ізраїльська армія досягла Тіранської протоки і в той же день Великобританія та Франція висунули Єгипту та Ізраїлю ультиматум - припинити бойові дії та відступити від Суецького каналу. Ізраїль погодився, але Абдель Насер відмовився, що дало привід для авіаційних ударів британців і французів по Єгипту. 5-6 листопада британсько-французькі війська висадилися в Порт-Саїді і зайняли частину Суецького каналу. Проте, на хід війни вплинула міжнародна реакція, зокрема тиск з боку СРСР та США. Так, СРСР погрожував військовим втручанням, а президент США Дуайт Ейзенхауер засудивши коаліцію Великобританії Франції та Ізраїлю за розв’язання війни і пригрозив санкціями проти Великобританії та Франції. В свою чергу ООН ухвалила резолюцію, вимагаючи припинення бойових дій. Таким чином, внаслідок реакції СРСР, США та ООН, 6 листопада Великобританія і Франція погодилися на перемир'я. 22 листопада 1956 їхні війська почали вихід з Єгипту під контролем миротворчих сил ООН.

Суецька криза мала довгострокові військово-політичні наслідки в ході арабо-ізраїльського конфлікту. Так, Єгипет утримав Суецький канал і його лідер

Гамаль Абдель Насер здобув престиж серед арабських країн і став лідером панарабізму та арабського націоналізму, що стало його великою політичною перемогою. Великобританія і Франція втратили роль домінуючих сил у регіоні, що прискорило їхній занепад як колоніальних імперій. Хоча Ізраїль і досяг військових цілей, але був змушений поступитися під міжнародним тиском. Також війна показала, що Ізраїль може перемагати арабські армії, але залежить все від міжнародної підтримки. В свою чергу, США та СРСР закріпили свій вплив на Близькому Сході, перетворивши регіон на арену «холодної війни». СРСР почав активніше озброювати Єгипет та інші арабські країни, що сприяло загостренню конфліктів у майбутньому. Єгипет, одержавши підтримку від СРСР, тим самим посилив свою військову міць, що призвело до майбутніх воєн (Шестиденної війни 1967 р.). Таким чином, Суецька криза 1956 року стала першим серйозним випробуванням після створення Ізраїлю [17, с.87]. У військовому плані Ізраїль, Великобританія та Франція здобули перемогу, але політично ця кампанія стала провалом для західних держав і тріумфом для А. Насера. Це підтвердило зростаючу роль США та СРСР у регіоні та заклало основу для подальших арабо-ізраїльських воєн [10].

Наступна війна почалася 5 червня 1967 р. між Ізраїлем з одного боку, а з іншого - Єгипту, Сирії та Йорданії з іншого, по своїй суті була превентивною з ізраїльської сторони. Вона одержала назву «Шестиденної» через свою короткотривалість (з 5 по 10 червня 1967 р.). Шестиденна війна стала одним із найважливіших збройних конфліктів в контексті історії арабо-ізраїльського протистояння і закінчилася блискучою перемогою Ізраїлю, який розширив свої території більш ніж удвічі.

Причинами війни були, як і раніше, напруженість між Ізраїлем та арабськими державами після Суецької кризи 1956 року. Протистояння і напруженість у відносинах Ізраїлю та арабськими державами проявлялися у військових провокаціях та зіткненнях з боку арабської сторони. Зокрема періодично відбувалися сирійські обстріли ізраїльських поселень у Галилеї з Голанських висот, єгипетська блокада Тіранської протоки. Блокада розпочалася

22 травня 1967, коли А. Насер закрив доступ ізраїльським суднам до Червоного моря. Коли єгипетські війська були введені у Синай 16 травня 1967 і звідти були відведені миротворчі сили ООН, це означало, що фактично Єгипет оголосив війну[10].

Політичними аспектами у зростанні протистояння та напруженості стали багатосторонні угоди про військовий союз між Єгиптом, Сирією та Йорданією від 30 травня 1967, до яких приєдналися також Ірак і Саудівська Аравія. Також конфлікт між Ізраїлем і арабськими країнами загострювався через декілька важливих політико-ідеологічних факторів. Як показує аналіз джерел, до них можна віднести такі вагомі політичні причини як зростання націоналістичних настроїв в Єгипті, де президент Єгипту Абдель Насер поширював ідеологію панарабізму та заклики до знищення Ізраїлю. Іншою причиною можна вважати і те, що СРСР надавав значну підтримку у вигляді зброї і фінансову допомогу, зокрема Єгипту, Сирії та Іраку. Щодо Їзраїлю, то для нього вагомою причиною стали партизанські атаки палестинських бойовиків - федаїнів), які здійснювали напади на ізраїльські поселення з території Сирії, Йорданії та Єгипту. Таким чином Ізраїль зрозумів, що війна неминуча, і вирішив нанести превентивний удар по арабських країнах, щоби не допустити стратегічної переваги ворога. Війна розпочалася масованим авіаударом Ізраїлю по єгипетських військово-повітряних силах, внаслідок чого впродовж кількох годин ізраїльська армія знищила близько 80% єгипетської авіації на землі. Аналогічні удари того ж дня ізраїльтянами було завдано по авіації Сирії, Йорданії та Іраку. В кінцевому результаті це дало Ізраїлю повне панування в повітрі на решту війни [10].

На суші активні бойові дії розпочалися битвою за Синайський півострів 5–8 червня 1967. Ізраїльська армія швидко прорвалася через єгипетську оборону, використовуючи тактику «бліцкригу». В результаті бойових дій ізраїльтянами вдалося 7 червня захопити Шарм-еш-Шейх і зняти морську блокаду. 8 червня єгипетські війська остаточно зазнали поразки, і Синай перейшов під контроль Ізраїлю. Іншою значною перемогою ізраїльтян на суші, стало захоплення ними Східного Єрусалима і Західного берега річки Йордан 5–7 червня 1967.р.. Це

стало наслідком обстрілу Йорданією Західного Єрусалиму, хоча Ізраїль просив Йорданію залишитися нейтральною. У відповідь ізраїльські війська захопили Східний Єрусалим 7 червня та всю територію Західного берега. Солдати Ізраїлю увійшли в Старе місто Єрусалима і біля Стіни Плачу проголосили перемогу.

Зазначимо, що захоплення Східного Єрусалиму ізраїльтянами внесла у арабо-ізраїльський конфлікт релігійний фактор . Адже там знаходиться Храмова гора, святе місце як для євреїв так і мусульман. Для євреїв це було місце, де були Перший і Другий храм в епоху Ізраїльського царства, це була святе місце для євреїв. Але на цей час, як і сьогодні там знаходяться з 7 ст. н. е дві важливі споруди і святині для всього ісламського світу - Купол Скелі і Віддалена мечеть (Аль-Акса) [17, с. 106]. Підсумками та наслідками «Шестиденної війни» стали територіальні зміни на користь Ізраїлю. В результаті війни Ізраїль захопив величезні території: Синайський півострів та Сектор Гази у Єгипту, Західний берег річки Йордан і Східний Єрусалим у Йорданії та Голанські висоти у Сирії [10].

Політичні наслідками було те, що Ізраїль продемонстрував свою військову перевагу, що привело до зміни балансу сил у регіоні. В Ізраїлі перемога в «Шестиденній війні» і окупація арабських територій стали потужним стимулом для оформлення низки радикальних релігійних рухів. Почала поширюватись ідея «історичного права» єврейського народу на всю територію «Ерец-Ісраель» (від р. Йордан до Середземного моря), що лягла в основу поселенського руху в Ізраїлі [1; 18].

Таким чином, арабські країни зазнали принизливої поразки, що посилило антиізраїльські настроїв в них. США стали основним союзником Ізраїлю, а СРСР посилив підтримку арабських країн. Мільйони палестинців стали біженцями, що посилило конфлікт [8]. Це також привело до виникнення та зростання ролі терористичних організацій, зокрема Організації визволення Палестини (ОВП). Захоплені ізраїльтянами території Західного берега і Гази стали зонами

конфлікту між ізраїльськими поселенцями та палестинцями, а Голанські висоти стали стратегічною точкою контролю над Сирією[1].

Шестиденна війна стала однією з найбільш визначальних подій арабо-ізраїльського конфлікту. Ізраїль отримав військову та територіальну перевагу, але це також заклало основу для наступних майбутніх воєн - війни «Судного дня» 1973 р. Вона внесла у арабо-ізраїльський конфлікти релігійний фактор внаслідок захоплення і контролю ізральтянами Східного Єрусалиму та Храмової гори, що для мусульман також було священним місцем [17,с.106].

Війна завершилася підписанням мирної угоди за посередництва США та СРСР 22 листопада 1967 р. За їхньою підтримкою було прийнята резолюцію Ради Безпеки ООН № 242[10]. Вона включала в себе виведення ізраїльської армії із завойованих ними територій та визнання суверенітету і територіальної цілісності кожної з арабських держав в цьому регіоні. Відразу після Шестиденної війни 28 червня 1967 р. столиця Ізраїлю була перенесена з Тель-Авіва в Східний Єрусалим [10].

Наступним, четвертим великим арабо-ізраїльським конфліктом, стала війна «Судного дня» 6 –25 жовтня 1973 року. Вона почалася з несподіваного наступу Єгипту та Сирії на Ізраїль і призвела до значних військових і політичних змін у даному регіоні та світі загалом.

Причинами війни стали реваншистські настрої арабських країн після програшної для них «Шестиденної війни» 1967р. Зокрема Єгипет та Сирія прагнули реваншу, щоб повернути втрачені території. Як вже вище зазначалося, після 1967 року ООН ухвалила Резолюцію 242, яка вимагала від Ізраїлю вийти з окупованих територій [10]. Однак Ізраїль відмовлявся відступати без гарантій безпеки, що не влаштовувало арабські держави. Реваншистські настрої арабських держав базувалися на посиленій підтримці арабських країн з боку СРСР, який активно озброював Єгипет і Сирію, надаючи їм сучасну техніку - танки, системи ППО та літаки.

З іншого боку, США, у свою чергу, підтримували Ізраїль, надаючи йому аналогічну новітню зброю. Тодішній новий президент Єгипту Анвар Садат і сирійський лідер Хафез Асад розробили план бойових дій і вибрали для цього дату - 6 жовтня, на який припадало найбільше іудейське свято Йом-Кіпур, сподіваючись на те, що ізраїльська армія буде розслаблена. Того дня Єгипет і Сирія одночасно атакували Ізраїль єгипетські війська форсували Суецький канал, прориваючи ізраїльську лінію оборони, а сирійська армія наступала на Голанських висотах і загрожувала містам північного Ізраїлю. В результаті цього, арабські держави мали вагомі успіхи, а Ізраїль опинився під загрозою поразки. Однак, перелом у війні на користь ізраїльтян відбувся внаслідок масової військової допомоги США, які розпочали масове постачання танків, літаків та боєприпасів. Це дало ізраїльській армії реорганізуватися і перейти у контрнаступ на Голанських висотах, де ізраїльські танкові підрозділи відкинули сирійців і загрожували Дамаску. На Синайському півострові ізраїльтяни вдарили по єгипетським позиціям, змусивши їх зупинитися. І вже 15 жовтня ізраїльтяни здійснили прорив через Суецький канал, оточивши 3-ю армію Єгипту, а 20 жовтня ізраїльський спецназ атакував стратегічні об’єкти в Єгипті та Сирії. ООН відреагувала на перебіг війни ухваленням резолюції про припинення вогню, але бойові дії ще продовжувалися ще кінця жовтня [4, с.52].

Військовими та політичними підсумками та наслідками війни стали збереження Ізраїлем територій, завойованих в ході Шестиденної війни, хоча і він зазнав значних втрат. В свою чергу, Єгипет і Сирія довели свою військову силу, продемонструвавши, що можуть завдати Ізраїлю значних ударів і втрат. Також війна призвела до кризи у відносинах США та СРСР [20].

Проте війна мала і позитивні політичні наслідки для обох сторін. Фактично її результати започаткували початок мирного процесу. Вона спонукала вперше арабські країни та Ізраїль почали переговори про мир. Можна вважати, що знамениті Кемп - Девідські угоди 1978 р. між Ізраїлем і Єгиптом були зумовлені, значним чином, результатами війни Судного дня. В результаті підписання Кемп-Девідських угод між Ізраїлем та Єгиптом, останній визнав Ізраїль, а той, в свою

чергу повернув Єгипту Синайський півострів. США стали головним посередником між Ізраїлем та арабськими країнами, а Радянський Союз втратив вплив на Близькому Сході [15].

Війна мала і економічні наслідки в світовому масштабі. Арабські країни почали використовувати нафту як зброю**.** Так, ОПЕК запровадила нафтове ембарго проти США та Європи за підтримку Ізраїлю, що викликало світову нафтову кризу 1973–1974 рр. Водночас, Війна Судного показала, що жодна зі сторін не може повністю перемогти. В результаті війни Ізраїль визнав необхідність переговорів, а Єгипет став першою арабською країною, яка підписала мирний договір з Ізраїлем. Прорив у відносинах між Ізраїлем та провідною країною антиізраїльської коаліції – Єгиптом, розділив арабський світ. Єгипет, очолюваний Анваром Садатом, зробив історичний крок, визнавши право Ізраїлю на існування. Цей крок спричинив політичну ізоляцію Єгипту серед інших арабських країн, які сприймали його як зраду палестинської справи. Так, з одного боку була країна, що обрала мирний шлях, а з іншого – решта арабських держав, для яких палестинське питання залишалося важливим пріоритетом. Тому арабо-ізраїльський конфлікт набув нового характеру та особливостей. Зокрема, відбулося перегрупування антиізраїльських держав [15].

Втрата Єгипту як активного учасника воєнного протистояння з Ізраїлем, змінила баланс сил у регіоні. Інші арабські держави, зокрема Сирія, Йорданія та Ліван, разом з палестинськими силами, ще більше зосередили свої зусилля на підтримці палестинських сил опору, зробивши основну ставку на ОВП – Організацію визволення Палестини на чолі з Ясіром Арафатом [39]. ОВП стала головним представником палестинців, які стали ще активніше виступали за створення незалежної держави. Продовження ізраїльської окупації Західного берега і Сектора Гази та зростання кількості ізраїльських поселень, війна в Лівані 1982 р., коли Ізраїль напав на Ліван, щоб знищити бази ОВП (Організації визволення Палестини), яка вела атаки на Ізраїль, спричинили соціальну та політичну напругу в регіоні [30]. Зростала підтримка ісламістських рухів, зокрема ХАМАСу, який виступав проти переговорів із Ізраїлем. Ці передумови

стали каталізатором масових протестів палестинців. Вони ввійшли в історію під поняттям «інтифади» (араб. — «повстання», «сплеск гніву») та стали важливими етапами в подальшому конфлікті [13, с. 343; 37].

Акцентуємо на тому, що в подальшому ми будемо використовувати термін «ізраїльсько-палестинський конфлікт» що власне вже точніше відображає зростання палестинського опору та політичний злам у конфлікті між між Ізраїлем і палестинцями.

Перша інтифада (1987–1993) рр. розпочалася 6 грудня 1987 року в Газі, коли ізраїльський військовий транспорт збив палестинців, що стало приводом до повстання. Почалася масова кампанія протестів, страйків, бойкоту ізраїльських товарів, нападів на військових. В ході протестів палестинців використовувалися камені, «коктейлі Молотова», саморобна зброя, тощо. Влада Ізраїлю відповіла жорсткими репресіями, залучивши армію [13, с. 343]. Важливо зазначити, що у цей період виникла радикальна ісламістська група ХАМАС, яка виступила проти ОВП і мирних переговорів з ізраїльтянами[10]. Політичними наслідками першої інтифади стало усвідомлення Ізраїлем того, що окупація не може далі продовжуватися тому було зроблено ставку на активні перемовини з ОВП та з Йорданією. Зі сторони ОВП теж вирішили відмовитися від терористичної діяльності, Ясір Арафат став відходити від ідеї знищення Ізраїлю, визнавши право Ізраїлю на існування. Важливим стало іте, що внаслідок перемовин у 1988р. король Йорданії Хусейн відмовився від Західного берега р. Йордан і Східного Єрусалиму, що створювало сприятливі позиції в процесі мирного врегулювання конфлікту. І вже 15 листопада 1988 р. ОВП проголосила створення Держави Палестина зі столицею в Єрусалимі. Національна Рада Палестини в квітні 1989 р. оголосила Ясіра Арафата президентом Палестини [37].

Важливим кроком для врегулювання конфлікту стали перемовини між Ізраїлем та ОВП за посередництвом США в Осло в 1993р. Результатом перемовин стало підписання угоди між між Ізраїлем і ОВП, в яких остання офіційно визнала Ізраїль, який погодився створити Палестинську автономію, в

якій керівною структурою палестинців ставала ОВП на чолі з Ясіром Арафатом. Таким чином, угоди в Осло стали важливим кроком до потенційного врегулювання конфлікту. Вони передбачали створення Палестинської автономії та узгодження ряду питань, таких як безпека та економічне співробітництво. Проте остаточне вирішення статусу кордонів, Єрусалима, повернення біженців та інших ключових питань залишилося невирішеним. Однак угоди не вирішили проблему остаточно, що призвело до подальшого конфлікту. Після підписання Ослоських угод на початку 1990-х було створено певні надії на подальше врегулювання конфлікту. Проте з часом незадоволення як ізраїльської, так і палестинської сторін зростало через невирішені остаточні питання [13, с. 352].

У липні 2000 року, за ініціативою президента США Біла Клінтона, було організовано саміт у Кемп-Девіді за участю ізраїльського прем'єр-міністра Ехуда Барака та голови Палестинської автономії Ясіра Арафата. Основною метою було досягнення остаточного мирного договору, що врегулював би ключові суперечливі питання. На перемовинах обговорювалися питання територій, зокрема яка частина Західного берега річки Йордан має стати суверенною територією майбутньої палестинської держави і як вирішити проблему ізраїльських поселень[13, с. 354].

Іншими важливими питаннями стали статус Єрусалима, палестинських біженців, гарантій безпеки для Ізраїлю. Єрусалим залишався найбільш спірним питанням. Палестинці наполягали на створенні столиці своєї держави в Східному Єрусалимі, тоді як Ізраїль вважав, що Єрусалим повинен залишатися єдиним і неділеним містом з особливим статусом. Викликало і великі розбіжності між сторонами проблема права на повернення мільйонів палестинських біженців. Незважаючи на інтенсивні зусилля США як посередника, учасники не змогли знайти спільну мову щодо суттєвих розбіжностей, особливо щодо статусу Єрусалима та біженців. Причинами цього, на наш погляд, можна вважати відсутність довіри між сторонами, глибокий історичний конфлікт та недовіру, що значно ускладнило можливість компромісу, тому змусили обидві сторони стояти на своїх позиціях [13, с. 355]. Отже, Кемп-

Девідські перемовини 2000 р. були важливими у спробах врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту. Водночас вони продемонстрували, що навіть за активного міжнародного посередництва, головні розбіжності між ізраїльською та палестинською сторонами можуть виявитися занадто глибокими для досягнення компромісу, що пізніше призвело до ескалації насильства та початку Другої інтифади 2000–2005рр., коли невдоволення палестинців призвело до масових протестів та збройних зіткнень[31; 33].

Друга інтифада була значно жорсткішою і кривавішою, ніж перша. Палестинці використовували не лише каміння, а й вибухові пристрої, терористичні атаки, атаки смертників. Ізраїль відповів вторгненнями в палестинські міста, жорсткими репресіями, арештами, ліквідаціями бойовиків, а в 2002 почав будівництво Стіни безпеки, щоб відокремити палестинські території [33]. Проте, внаслідок загострення протистояння з палестинцями, здійснив одностороннє виведення військ із сектора Газа в 2005р, але зберіг контроль над кордонами та продовжив блокаду Гази і жорстку політику на Західному березі [31]. Важливим наслідком Другої індифади стало і те, що палестинці розділили свої симпатії між ОВП та крайнє радикальним ХАМАСом, який вже в 2006 році взяв владу в Газі [31]. Це призвело до конфліктів між самими палестинцями. Щодо інтифад, то можна підсумувати, що вони були важливими аспектами в палестинському питанні на рубежі XX-XXI ст. Перша інтифада призвела до спроб мирного врегулювання під час перемовин в Осло у 1993р., але Друга продемонструвала невирішеність конфлікту. Але вона зробила необхідним новий підхід до врегулювання конфлікту. Сприяло цьому те, що у 2003 році прем'єр-міністром Палестинської автономії став Махмуд Аббас, який виступав за мирний процес [33].

Важливим етапом у процесі врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту був мирний план під назвою «Дорожня карта миру» запропонований так званим «Близькосхідним квартетом» – США, ЄС, ООН і росія у 2003 р. [22; 40]. Він передбачав створення незалежної палестинської держави, що співіснувала б з Ізраїлем у мирі та безпеці. Основні положення «Дорожньої карти» передбачали

і включали в себе ряд кроків для поступового досягнення миру. Зокрема передбачалося припинення насильства та відновлення палестинського самоврядування. Ізраїль мав зупинити будівництво нових поселень на Західному березі та є військові операції проти палестинців. А Палестинська автономія зобов'язувалася припинити терористичні атаки ХАМАС і «Ісламського джихаду». В свою чергу США та ЄС мали допомогти Палестинській автономії у створенні демократичних інституцій і проведення міжнародної конференції для узгодження остаточного статусу палестинських територій. Згідно плану «Дорожньої карти миру», кінцевим результатом мало бути визнання двох незалежних держав – Ізраїлю та Палестини та нормалізація відносин між Ізраїлем та арабськими країнами [22]. Однак «Дорожня карта миру» не була реалізована через невиконання зобов'язань в силу різних причин. Так, палестинські бойовики продовжували атаки на Ізраїль, який продовжував будівництво поселень на Західному березі. Смерть Ясіра Арафата у 2004 посилила політичну нестабільність у Палестинській автономії. Ускладнила виконання плану також перемога ісламістського руху ХАМАС на виборах у 2006 р., який здобув владу в Газі і відкидав мирні угоди з Ізраїлем [24]. Також війна Ізраїлю з «Хезболлою» в Лівані у 2006 р., відкинуло палестинське питання на другий план[30]. Таким чином, «Дорожня карта» була найамбітнішим планом мирного врегулювання на початку 2000-х, однак її реалізація провалилася через взаємну недовіру, насильство з обох сторін та зміну політичних умов. Попри це, вона залишилася основою для майбутніх переговорів і мирних ініціатив.

РОЗДІЛ 3 СУЧАСНИЙ ЕТАП ІЗРАЇЛЬСЬКО-ПАЛЕСТИНСЬКОГО КОНФЛІКТУ ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ

3.1. Нові фактори та суб'єкти ізраїльсько-палестинського конфлікту на сучасному етапі.

У перших десятиріччях XXI ст. ізраїльсько-палестинський конфлікт набув нових характеристик, пов'язаних із трансформацією регіональних і глобальних політичних умов. Сучасний етап розвитку конфлікту, як показує наш аналіз визначається рядом важливих аспектів, які ми проаналізуємо у даному розділі нашої роботи.

Основні зміни в регіональній геополітиці можна пов'язати з двома основними факторами – т.зв. «*Авраамовими угодами*», прийнятими у 2020 р. [36]. Вони означали зміну ставлення арабських країн до Ізраїлю та зростанням впливу Ірану, що стало викликом для багатьох держав регіону. 15 вересня 2020 року в Білому домі за посередництва США були підписані «*Авраамові угоди*»між Ізраїлем, Об'єднаними Арабськими Еміратами (ОАЕ) та Бахрейном [36].. Пізніше до них приєдналися Судан та Марокко. До цього моменту лише дві арабські країни – Єгипет з 1979) та Йорданія з 1994 – мали дипломатичні відносини з Ізраїлем. «Авраамові угоди» стали безпрецедентним кроком у зміні регіонального балансу, оскільки вони передбачали встановлення дипломатичних відносин між Ізраїлем та вищезазначеними арабськими країнами. Зазначимо, що назва «Авраамові угоди» мала релігійно-символічне значення**.** Адже вона відсилає до Авраама **(** Ібрагіма у ісламі) – біблійного патріарха, якого визнають пророком три основні монотеїстичні релігії. В іудаїзмі Авраам вважається є прабатьком єврейського народу через його сина Ісаака. В християнстві, як відомо, Авраама вважають символом віри, що заклав основу для Божого Завіту, а в ісламі Авраама (Ібрагіма) визнають як одного з головних пророків і пращура арабських народів через його сина Ізмаїла [42]. Отже, назва означала **,** по перше, об'єднуючий символ – Авраам символізує спільне коріння євреїв і арабів, підкреслюючи можливість примирення між євреями та арабськими народами. По

друге, вони означали миротворчу ідею, так як Авраам заклав основи віри для різних народів, так і угоди мали на меті створити нову еру мирного співіснування в регіоні. І по третє, вона включала в себе і релігійний підтекст, оскільки конфлікт між арабами та Ізраїлем мав не лише політичні, а й релігійні аспекти і назва підкреслювала духовний зв'язок між сторонами. Таким чином, «Авраамові угоди» – це не лише дипломатичний договір, а й символічний жест, що мав глибоке історичне та культурне значення для Близького Сходу[42].Можна констатувати, що причинами нормалізації відносин між Ізраїлем та зазначеними арабськими державами було те, що для багатьох сунітських держав Перської затоки головним викликом став Іран, який підтримував шиїтські угруповання в регіоні, а нормалізація відносин з Ізраїлем дозволяла арабським країнам консолідувати свої зусилля у стримуванні іранської експансії. Таким чином, окреслювався спільний противник – Іран. «Авраамові угоди» включали в себе і економічні вигоди для ОАЕ, Бахрейну, Марокко та Судану. Ці арабські країни одержали нові економічні можливості завдяки співпраці з високотехнологічним сектором Ізраїлю. Тому зазначені арабські країни вирішили відкласти палестинське питання на другий план і зосередитися на власних стратегічних інтересах [36; 42].

Підписання «Авраамових угод» готувалося і відбувалося при посередництві третьої сторони - США. Тодішній президент США Дональд Трамп використав Авраамові угоди як важливий дипломатичний успіх. Зокрема, Судан отримав виключення зі списку спонсорів тероризму, а Марокко – визнання США суверенітету над Західною Сахарою [36]. В цілому «Авраамові угоди» посилили ізоляцію Палестини, оскільки частина арабських країн більше не вимагала створення палестинської держави як передумови до нормалізації арабо-ізраїльських відносин. Відносини між Ізраїлем та арабськими країнами отримали імпульс до розвитку у сферах енергетики, безпеки та торгівлі. Проте, деякі держави регіону, зокрема Саудівська Аравія, не приєдналися до угод, але зараз спостерігається потепління відносин між Ер-Ріядом та Тель-Авівом.

Іншим важливим чинником в арабо-ізраїльських відносинах, як вже зазначалося вище, стало зростання ролі Ірану в регіоні та в арабо-ізраїльських відносинах в цілому. Іран є головною шиїтською державою світу і використовує релігійну ідентичність для консолідації своїх союзників у регіоні. Через підтримку шиїтських угруповань і рухів Іран створює собі «шиїтський пояс» впливу, який простягається через Ірак, Сирію, Ліван та Ємен [32] . Іран підтримує шиїтські громади та радикальні групи, які можуть діяти як проксі-сили у протистоянні з Ізраїлем, США та сунітськими державами (Саудівська Аравія, ОАЕ**.** Іран став головним супротивником Ізраїлю та США в регіоні, використовуючи асиметричну війну (гібридну війну) через ісламістські угруповання [32].

Іран на даний час є одним із головних акторів у геополітиці Близького Сходу, активно впливаючи на баланс сил через парамілітарні політичні угруповання (т. зв. «проксі сили»)**,** сутність яких ми нижче розглянемо, військові кампанії та економічну політику. Його вплив посилився після Ісламської революції 1979 року, коли країна стала теократичною державою під контролем шиїтських духовних лідерів. В контексті нашої роботи вважаємо коротко охарактеризувати зміст поняття «проксі-сили».

Науковці зазначають, що «проксі-сили — це збройні формування, які отримують пряму або опосередковану підтримку від зовнішнього актора, що здійснює певний рівень контролю або впливу на діяльність групи з метою просування власних стратегічних інтересів». Отже, «проксі-сили» – це воєнізовані або політичні угруповання, які діють в інтересах іншої держави, але формально не є її частиною. Вони виконують завдання країни-спонсора, залишаючись при цьому офіційно незалежними. Іншими словами, це інструмент держави, яка хоче впливати на події в іншій країні, не залучаючи власну регулярну армію. Як правило, вони:

– фінансуються та підтримуються зовнішньою державою;

- діють у військових конфліктах на стороні країни-спонсора, мають певний рівень автономії, але виконують стратегічні завдання держави-покровителя;
- можуть бути використані для гібридної війни – терактів, диверсій, політичного впливу;
- дозволяють країні-спонсору уникнути прямої конфронтації та зберегти політичну відповідальність [33;35].

В цілому, як показує аналіз, використання деякими країнами проксі-сил для різного роду гібридних війн дозволяє їм обходити міжнародне право та уникати звинувачень у прямій агресії. Також державам дешевше фінансувати проксі, ніж використовувати власну армію, дестабілізувати противника, створюючи хаос в країнах суперниках без відкритої війни та розширювати вплив і контроль над регіоном через підконтрольні воєнізовані групи [33; 35]. Так, наприклад афганських моджахедів, як проксі-сили, активно використовували США проти СРСР в Афганістані у 1979-1989 рр. та сирійських повстанців у їхній війні проти режиму Башара Асада у другому десятиріччі XXI ст. Російськими проксі-силами можна вважати сумнозвісних вагнерівців, які воювали в Африці, Сирії, а пізніше в Україні та проросійських сепаратистів на Донбасі, які діяли в інтересах москви. Таким чином, проксі-сили – це інструмент гібридної війни, який дозволяє країнам вести бойові дії через третіх осіб. Вони використовуються для розширення впливу, дестабілізації противників і обходу прямих військових конфліктів. Використання проксі-сил стало широко використовуватися Іраном для посилення його геополітичної присутності на Близькому Сході, а їхня діяльність безпосередньо впливала на арабо-ізраїльський конфлікт у в перші десятиріччя XXI ст. Можна стверджувати, що використання Іраном проксі-сили зробило його впливовим політичний актором та геополітичним гравцем в контексті арабо-ізраїльського конфлікту. Основними його проксі-силами стали такі парамілітарні терористичні угруповання як «Хезболла» (Ліван), ХАМАС (Сектор Гази, Палестина), хусити (Ємен), Іракські шиїтські воєнізовані групи. Коротко охарактеризуємо основні аспекти їхньої діяльності в контексті арабо-

їзраїльського конфлікту. Аналіз розпочнемо з ХАМАС, як організації, яка безпосередньо діє на території Палестинської автономії, фінансується та підтримується Іраном і є суб'єктом політичної влади у секторі Гази.

ХАМАС (*з араб - Ісламський рух опору*) – сунітське ісламістське угруповання, яке було засноване в 1987 році під час Першої інтифади як палестинська гілка «Братів-мусульман». Головні ідеологічними засадами діяльності ХАМАС стали ідеї знищення Ізраїлю і створення ісламської палестинської держави, військовий джихад проти Ізраїлю. У 1988 році ХАМАС опублікував свій статут, у якому чітко висловлював антисіоністську та антиізраїльську позицію [37]. Після підписання Угод в Осло (1993), які передбачали створення Палестинської автономії, ХАМАС виступив категорично проти мирного врегулювання та почав кампанію терактів проти Ізраїлю. У відповідь на ізраїльські операції ХАМАС була організована серія вибухів смертників у 1994–1997 рр, а військова гілка ХАМАС – періодично здійснювала атаки на ізраїльські війська та цивільне населення. Зазначимо, що в політичному аспекті ХАМАС протистоїть ФАТХ - Палестинській національній адміністрації, що привело до політичної боротьби між цими двома основними палестинськими угрупованнями. Результатом цієї боротьби стало те, що у 2006 році ХАМАС переміг на виборах у Палестинській автономії, що призвело до конфлікту з ФАТХ. У 2007 році ХАМАС здійснив військовий переворот у секторі Газа та взяв його під повний контроль. Палестинська автономія фактично розділилася: Західний берег – під контролем ФАТХ, а Газа – під контролем ХАМАС [27]. ХАМАС неодноразово вступав у військові конфлікти з Ізраїлем, які супроводжувалися масованими обстрілами, ударами у відповідь та масштабними руйнуваннями. Основними найбільш масштабними конфліктами між Ізраїлем та ХАМАС були військові операції «Литий свинець» у 2008–2009, коли Ізраїль почав військову операцію у відповідь на ракетні обстріли, операція «Хмарний стовп» у 2012р, де ХАМАС активно застосовував ракети які досягали Тель-Авіва і лише втручання Єгипту допомогло укласти перемир'я. Інша операція – «Незламна скеля» у 2014р. стала одним із наймасштабніших конфліктів між ХАМАС і Ізраїлем. Операції 2021 та 2023

років були характерні масованими обстрілами Ізраїлю та авіаударами у відповідь, використанням сучасних дронів та ракет великої дальності та активізація ХАМАС у міжнародному політичному просторі. У цьому контексті звернемо увагу і на політичні аспекти діяльності ХАМАС, адже це не лише військове угруповання, але й політична партія, яка контролює сектор Газа. Вона активно співпрацює не тільки з Іраном, але і з Туреччиною, Катаром, які теж є основними її союзниками та фінансовими донорами а також з Єгиптом, який намагається бути посередником у конфлікті [26]. Всередині Палестинської автономії Хамас активно співпрацює з іншими палестинськими угрупованнями, зокрема з радикальною організацією «Ісламський джихад», але конфліктує у боротьбі за владу з ФАТХ. Таким чином, ХАМАС залишається ключовим гравцем у арабо-ізраїльському конфлікті. Використовуючи військову силу та політичний вплив, він є головним противником Ізраїлю серед палестинських угруповань. Попри міжнародний тиск, ХАМАС зберігає контроль над Газою та продовжує збройний опір, що робить конфлікт затяжним та складним для розв'язання. Західні країни та Ізраїль визнали ХАМАС терористичною організацією [27].

Іншим важливим політичним актором на сучасному етапі арабо-ізраїльського конфлікту є радикальна організація «Хезболла» (*араб. – «Партія Бога»*) – шиїтське ісламістське угруповання, яке відіграє значну роль у регіональній політиці Близького Сходу [29]. Організація була створена в Лівані в 1982 році за підтримки Ірану в контексті ізраїльського вторгнення до Лівану під час Ліванської війни. Хезболла позиціонує себе як головну силу опору Ізраїлю, здійснюючи бойові дії, диверсійні операції та політичну діяльність проти ізраїльських інтересів у регіоні. Основними її цілями цілі на початку діяльності стало вигнання ізраїльських військ з Південного Лівану, протидіяти впливу США та західних країн у регіоні, та підтримувати ідеологічну та військову співпрацю з Іраном. Вже з часу свого створення Хезболла активно використовувала тактику партизанської війни, здійснювала напади на ізраїльських військових та миротворчі сили ООН, а також застосовувала

терористичні методи, включаючи вибухи смертників. Одним із найвідоміших атак став теракт у 1983 році, коли бойовики підірвали казарми миротворців США та Франції в Бейруті. «Хезболла» постійно атакувала ізраїльські позиції, використовуючи мінометні обстріли, снайперські напади та вибухи. У 2000 році під тиском бойових дій і громадської думки Ізраїль повністю вивів війська з Лівану, що вважалося великою перемогою «Хезболли». Діяльність Хезболли стала причиною другої ліванської війни у 2006 , коли у липні бойовики «Хезболли» здійснили напад на ізраїльський патруль, убивши та викравши кількох солдатів. У відповідь Ізраїль розпочав масштабну військову операцію, яка тривала понад місяць. Результатом війни стало те, що Ізраїль не досяг своєї мети знищити Хезболлу, проте завдав їй значних втрат, а сама «Хезболла» попри втрати, зміцнила свій імідж як головної сили опору Ізраїлю [29]. Війна завершилася укладенням перемир'я за посередництва ООН згідно її резолюції № 1701 [41]. Після війни 2006 року «Хезболла» значно наростила свій військовий потенціал завдяки іранському фінансуванню та постачанню зброї. Вона також активно брала участь у сирійському конфлікті, підтримуючи режим Башара Асада. У 2010-х – 2020-х рр. Хезболла періодично завдає ракетних ударів по території Ізраїлю у відповідь на військові операції. «Хезболла» має мережу агентів у регіоні, активно використовує кібератаки та пропаганду [28]. На сьогодні вона залишається однією з найбільш боєздатних недержавних військових організацій у світі. Також відіграє ключову роль у регіональному протистоянні між Іраном та Ізраїлем, постійно створюючи виклики для нього, зокрема представляє собою постійну загроза ракетних ударів з території Лівану та зміцнюючи свої зв'язки з ХАМАС та іншими палестинськими угрупованнями [28]. В перспективі залишається її подальша взаємодія з Іраном та участь у конфліктах на Близькому Сході, тим самим створюючи небезпеку для Ізраїлю. Таким чином, «Хезболла» залишається одним із найважливіших суб'єктів арабо-ізраїльського конфлікту, який здатен впливати на військово-політичну ситуацію на Близькому Сході. Вона продовжує використовувати широкий спектр методів

– від військових дій до дипломатії та пропаганди, що робить її серйозною загрозою для безпеки Ізраїлю.

Іншою парамілітарною організацією, яка має вагому роль на сучасному етапі арабо-ізраїльського конфлікту є т.зв. хусити. Хусити офіційно відомі як «Рух Ансар Аллах» — це шиїтське збройне угруповання, що контролює значну частину Ємену, включаючи столицю Сану [39]. Вони ведуть боротьбу проти уряду Ємену, підтримуваного Саудівською Аравією, з 2014 року. Хусити називають Ізраїль «ворогом ісламу» та заявляють, що продовжуватимуть бойові дії на його шкоду та намагаються позиціонувати себе як лідерів ісламського опору разом із ХАМАС, «Хезболлою» та іншими угрупованнями. Їхня участь здебільшого проявляється через військові операції в Червоному морі, риторику проти Ізраїлю та загальний вплив Ірану, який підтримує як хуситів, так і ХАМАС. Основний союзник хуситів — Іран, який забезпечує їх зброєю, розвідданими та фінансовою підтримкою [39]. Хусити, відіграють значну, хоча й непряму роль у арабо-ізраїльському конфлікті, особливо після початку війни між Ізраїлем і ХАМАС у жовтні 2023 року. Їхня роль особливо проявилася у війні між ХАМАС та Ізраїлем (2023–2024). Так, після нападу ХАМАС на Ізраїль 7 жовтня 2023 року хусити заявили про підтримку палестинського руху опору та почали завдавати ударів по Ізраїлю. Вони запустили кілька ракет та безпілотників по території Ізраїлю, зокрема на міста Ейлат Тель-Авів, але більшість цих атак були перехоплені ізраїльською ППО Але найсерйознішим впливом хуситів у конфлікті були атаки на міжнародне судноплавство в Червоному морі. Там вони атакували комерційні судна, які, за їхніми словами, були пов'язані з Ізраїлем або країнами, що його підтримують. Це викликало військову відповідь з боку США та Великої Британії, які завдали ударів по базах хуситів у Ємені [39]. В цілому, хусити зміцнюють союз Ірану, ХАМАС, «Хезболли» та інших антисіоністських сил та демонструють, що Іран може діяти через свої проксі-сили, створюючи тиск на США та Ізраїль. Вони відіграють підтримувальну роль у конфлікті, діючи на периферії, але створюють проблеми для міжнародного судноплавства, США та їхніх союзників. Іран використовує їх

як інструмент у своїй стратегії проти Ізраїлю та Заходу, проте прямої військової загрози для Ізраїлю що не створюють і їхня роль в арабо-ізраїльському конфлікті поки що обмежена. Але, допустимо, що якщо ситуація загостриться, хусити можуть стати ще більш активними гравцями, що посилить напругу на БлизькомуСході.

І , нарешті, ще одна парамілітарна організація, проксі-сила , яка на даний час є теж важливим суб'єктом арабо-ізраїльського конфлікту та інструментом Ірану на Близькому Сході - Іракські шиїтські воєнізовані групи [25]. Вони відомі як «Сили народної мобілізації» і відіграють важливу, хоч і непряму роль у сучасному арабо-ізраїльському конфлікті, підтримуючи ХАМАС, «Хезболлу» та інші антиізраїльські угруповання, здійснюючи атаки на американські та ізраїльські цілі в регіоні [25]. Це коаліція іракських воєнізованих формувань, створена у 2014 році для боротьби з ІДІЛ. Після початку війни між ХАМАС і Ізраїлем (жовтень 2023 року), іракські шиїтські групи здійснили численні атаки на американські військові бази в Іраку та Сирії. Основною метою таких ударів було змусити США послабити підтримку Ізраїлю, завдаючи втрат їхнім силам на Близькому Сході. Також вони розгорнули агресивну антиізраїльську пропаганду, закликаючи до «знищення сіоністської держави» та намагаються мобілізувати шиїтів у регіоні для підтримки палестинців. В подальшій перспективі, в разі вибуху чергового конфлікту, Іракські шиїтські угруповання можуть допомагати ХАМАС та «Хезболлі» та іншим антиізраїльським палестинським групам у військовому плані. Отож, можемо підсумувати, що Іран став важливим суб'єктом арабо-ізраїльського конфлікту і є одним із головних факторів нестабільності на Близькому Сході, формуючи геополітичний ландшафт регіону через військові та релігійні інструменти . Завершуючи розділ, акцентуємо увагу на останній масштабний ізраїльсько-палестинський конфлікт, який опосередковано мав і певне значення для України в контексті російсько-української війни - йдеться про атаку ХАМАС на Ізраїль 7 жовтня 2023 року. Він призвів до загибелі близько 1 200 ізраїльтян і захоплення понад 250 заручників і регіон охопила нова хвиля насильства [1]. Ізраїль відповів масштабними

військовими операціями в секторі Газа, на Західному березі, а також проти «Хезболли» в Лівані та інших угруповань у Сирії та Ємені. Цей конфлікт негативно вплинув в цілому на ситуацію регіоні. Так, «Авраамські угоди» між Ізраїлем та кількома арабськими країнами, такими як ОАЕ, Бахрейн, Марокко та Судан, відкривали нові можливості для співпраці в економічній та безпековій сферах. Однак ескалація конфлікту з ХАМАС поставила під загрозу ці досягнення та ускладнила подальшу нормалізацію відносин з іншими арабськими державами. Окрім цього він вплинув і на глобальну політику - відволікання уваги від інших конфліктів, адже чергова ескалація арабо-ізраїльського конфлікту значним чином відвернула міжнародну увагу від війни в Україні, що вплинуло на розподіл ресурсів та дипломатичних зусиль[1]. Політичні аналітики зазначають, що це могло послабити фокус західних країн на підтримці України, оскільки увага була переключена на новий конфлікт. Україна висловила підтримку Ізраїлю та засудила дії ХАМАС [1]. Однак спроби Києва пов'язати атаку ХАМАС із можливою підтримкою з боку Росії не були підтримані Ізраїлем, що вказує на складність дипломатичних маневрів України в цьому контексті. Загалом, атака ХАМАС на Ізраїль створила додаткові виклики для України, оскільки міжнародна увага та ресурси були частково перенаправлені на новий конфлікт, що могло вплинути на рівень підтримки України з боку її союзників. Підсумовуючи, можна зробити висновок, що ізраїльсько-палестинський конфлікт на сучасному етапі залишається ключовим фактором, що впливає на стабільність та безпеку не лише на Близькому Сході, але й у всьому світі. Попри зусилля міжнародної спільноти щодо мирного врегулювання, відсутність довіри між сторонами та глибокі історичні суперечності ускладнюють досягнення тривалого миру. Подальший розвиток подій залежатиме від готовності сторін до компромісів та активної участі міжнародних посередників у мирному процесі.

ВИСНОВКИ

Конфлікти вивчаються багатьма науками - психологією, соціологією, політичною наукою, історичними, військовими науками тощо. Суть конфлікту полягає у виникненні та зіткненні інтересів, суперечностей, а також у способі вирішення цих суперечностей.

Конфлікти поділяються на політичні, економічні, соціальні, військові, соціокультурні, міжнародні та інші. У міжнародній політиці це суперечності між різного типу державами за території, сфери впливу, за домінування в регіонах, за світове лідерство, ідеологічні(«холодна війна»)

У XX ст. політичні конфлікти набрали планетарної загальності, тобто різко зросла їхня масштабність, збільшилася кількість держав – суб'єктів міжнародних відносин, а відтак і джерел міжнародних конфліктів. На даний час сформувалися кілька самостійних центрів сили та підвищеної значимості конфліктів: в Європі (російсько-українська війна), на Близькому Сході (арабо-ізраїльський конфлікт), періодичні конфлікти в Африці та Південно-Східній Азії.

В історико-політологічному аспекті першопричиною виникнення арабо-ізраїльського конфлікту слід вважати виникнення політичного руху і ідеології сіонізму. Вони були зосереджені на відновленні батьківщини євреїв в Ізраїлі. Сіонізм виник у контексті виникнення європейського націоналізму, погіршення становища євреїв у Східній Європі (антисемітизм, погроми в Російській імперії) та розчарування в ідеї асиміляції. Засновник сіонізму Теодор Герцль, в праці *«Єврейська держава»* (1896), сформулював концепцію політичного сіонізму, що передбачав створення єврейської держави на історичній батьківщині євреїв – Палестині .

Сіонізм втілився в життя з проголошенням Держави Ізраїль у 1948 році, після ухвалення ООН плану поділу Палестини (1947). З іншого боку, почав формуватися і націоналізм палестинських арабів, який протиставляв себе сіоністам та їхній кампанії з імміграції й розбудови єврейських поселень і як реакція на сіонізм, що і стало в подальшому ідеологічною та політичною

причиною арабо-ізраїльського конфлікту. Значна частина арабського населення Палестини рішуче виступала проти створення єврейської держави.

29 листопада 1947 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила Резолюцію №181 про розділ Палестини на дві держави: Єврейська держава та Арабська держава. Єврейська громада погодилася з цим планом, арабська частина Палестини його відхилили, що стало причиною першої арабо-ізраїльської війни 1948- 1949 рр. Цей конфлікт став початком багаторічного протистояння між Ізраїлем та арабськими державами.

Наступним періодом в динаміці розгортання арабо-ізраїльського конфлікту стала так зв. Суецька криза в жовтні–листопаді 1956 р. Вона була спричинена націоналізацією Суецького каналу єгипетським президентом Г. Насером і призвела до військового конфлікту між Ізраїлем, Великою Британією та Францією з одного боку та Єгиптом – з іншого. У військовому плані Ізраїль, Великобританія та Франція здобули перемогу, але це продовжило основу для подальших арабо-ізраїльських воєн.

Наступна війна - «Шестиденна війна», почалася 5 червня 1967 р. між Ізраїлем з одного боку, а з іншого - Єгипту, Сирії та Йорданії з іншого і по своїй суті була превентивною з ізраїльської сторони. Підсумками та наслідками «Шестиденної війни» стали територіальні зміни на користь Ізраїлю. В результаті війни Ізраїль захопив величезні території: Синайський півострів та Сектор Гази у Єгипту, Західний берег річки Йордан і Східний Єрусалим у Йорданії та Голанські висоти у Сирії. Політичні наслідками було те, що Ізраїль продемонстрував свою військову перевагу, що привело до зміни балансу сил у регіоні. В Ізраїлі перемога в «Шестиденній війні» і окупація арабських територій стали потужним стимулом для оформлення низки радикальних ісламістських та терористичних релігійних рухів.

Четвертим великим арабо-ізраїльським конфліктом, стала війна «Судного дня» 6–25 жовтня 1973 року Військовими та політичними підсумками та наслідками війни стали збереження Ізраїлем територій, завойованих в ході «Шестиденної війни», хоча і він зазнав значних втрат. В свою чергу, Єгипет і

Сирія довели свою військову силу, продемонструвавши, що можуть завдати Ізраїлю значних ударів і втрат. Наслідком цієї війни можна вважати і підписання Кемп-Девідських угод 1978 р. між Єгиптом та Ізраїлем, що стало історичним проривом у спробі мирного врегулювання відносин між Ізраїлем та арабським світом. Втрата Єгипту як активного учасника воєнного протистояння з Ізраїлем, змінила баланс сил у регіоні. Війна «Судного дня» була останньою повномасштабною війною коаліцій арабських держав проти Ізраїлю. Останні зокрема Сирія, Йорданія та Ліван, разом з палестинськими силами, ще більше зосередили свої зусилля на підтримці палестинських сил опору, зробивши основну ставку на ОВП – Організацію визволення Палестини на чолі з Ясіром Арафатом, яка стала головним представником палестинців, які стали ще активніше виступали за створення незалежної держави. ОВП під керівництвом Ясіра Арафата вела в основному дипломатичну боротьбу за незалежну Палестину. Водночас продовжувалися конфлікти вже безпосередньо на території Палестини, суб'єктами яких стали вже ісламістські політичні рухи, зокрема ХАМАС, уякий виступав проти переговорів із Ізраїлем. Результати їхньої діяльності були перша (1987–1993) та друга (2000–2005рр) т.зв. «інтифади», коли невдоволення палестинців призвело до масових протестів та збройних зіткнень.

Політичними наслідками першої інтифади стало усвідомлення Ізраїлем того, що окупація не може далі продовжуватися тому було зроблено ставку на активні перемовини з ОВП та з Йорданією. А зі сторони ОВП теж вирішили відмовитися від терористичної діяльності, Ясір Арафат став відходити від ідеї знищення Ізраїлю, визнавши право Ізраїлю на існування. Важливим наслідком Другої індифади стало і те, що палестинці розділили свої симпатії між ОВП та крайнє радикальним ХАМАСом, який вже в 2006 році взяв владу в Газі, що призвело до конфліктів між самими палестинцями. У перших десятиріччях XXI ст. арабо-ізраїльський конфлікт набув нових характеристик, пов'язаних із трансформацією регіональних і глобальних політичних умов.

Основні зміни в регіональній геополітиці можна пов'язати з двома основними факторами – т.зв. «Авраамовими угодами» , прийнятими у 2020 р. які

означали позитивні арабських країн до Ізраїлю та посилення впливу Ірану на арабо-їзраїльські відносини, що стало викликом для багатьох держав регіону.

Іран став головним супротивником Ізраїлю та США в регіоні, використовуючи асиметричну війну через ісламістські угруповання, (т.зв. проксі сили Основними його проксі-силами стали такі парамілітарні терористичні угруповання як Хезболла» (Ліван), ХАМАС (Сектор Гази, Палестина), хусити (Ємен), Іракські шиїтські воєнізовані групи. Через їхню діяльність Іран став важливим суб’єктом арабо-ізраїльського конфлікту і є одним із головних факторів нестабільності на Близькому Сході.

Останній масштабний ізраїльсько-палестинський конфлікт в жовтні 2023р. мав і опосередковане значення для України. в контексті російсько-української війни – адже чергова ескалація арабо-ізраїльського конфлікту значним чином відвернула міжнародну увагу від війни в Україні. Україна висловила підтримку Ізраїлю та засудила дії ХАМАС. Однак спроби Києва пов'язати атаку ХАМАС із можливою підтримкою з боку Росії не були підтримані Ізраїлем. Атака ХАМАС на Ізраїль створила додаткові виклики для України, оскільки міжнародна увага та ресурси були частково перенаправлені на новий конфлікт, що могло вплинути на рівень підтримки України з боку її союзників.

Арабо-ізраїльський конфлікт на сучасному етапі залишається ключовим фактором, що впливає на стабільність та безпеку не лише на Близькому Сході, але й у всьому світі. Попри зусилля міжнародної спільноти щодо мирного врегулювання, відсутність довіри між сторонами та глибокі історичні суперечності ускладнюють досягнення тривалого миру. Подальший розвиток подій залежатиме від готовності сторін до компромісів та активної участі міжнародних посередників у мирному процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрейко В., Міхєєв А., Пітра Н. Війна росії в Європі і арабо-ізраїльський конфлікт як чинники дестабілізації світового порядку. *Геополітика України: історія і сучасність*. Збірник наукових праць. ДВНЗ «Уж.НУ». Випуск 1 (32), 2024. URL: http://geopolitics-of-ukraine.uzhnu.edu.ua/issue/view/18047
2. Батенко Г. В. Політичний сіонізм у пошуках «землі обітованої» (кінець XIX – початок XX ст.). URL: http: dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/32775/01Batenko.pdf?sequ
3. Біляк Ю. Історичні аспекти виникнення конфлікту та еволюція поглядів. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/13_2017/7.pdf
4. Бруз В. С. ООН і врегулювання міжнародних конфліктів: навч. посіб. Київ: Либідь, 1995. 111 с.
5. Гура В. К. Горбань В. І., Дашкевич А. В. Сіонізм: минуле і сучасне. Інт соц. та екон. проблем зарубіж. країн АН УРСР. Київ: Політвидав України, 1990. 120 с.
6. Жекало Г. Основні підходи до визначення поняття «конфлікт». *Схід.* 2015. № 2. С. 62-65.
7. Затуливітер А. Інтифада Аль-Акси як дестабілізуюче явище у відносинах Ізраїлю та Палестини. Південна Україна в міжнародних відносинах: історія та сучасність: зб. матеріалів VII Всеукр. наук.- практ. конф. студ. та мол. вчених, 18 жовт. 2013 р., Миколаїв / ред.: О. П. Тригуб; Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. Миколаїв, 2013. С.274 – 278
8. Захарченко А.Н. Арабсько-ізраїльський конфлікт: проблеми врегулювання на сучасному етапі: зб. статей. Одеса: Фенікс, 2009. 240 с. URL: https://naub.oa.edu.ua/blyzkoshidna-problema-dr-pol-hh-poch/
9. Кіянка І. Політична конфліктологія: навч. посібник. Львів: Новий світ 2000. 2008. 96 с.
10. Коппель О. Конфлікт шести десятиліть. Еволюція близькосхідного конфлікту у світлі його впливу на систему регіональної безпеки. *Віче: теорет. і громад.-політ. журн. / Верховна Рада України.* Київ, 2009. №7

(244). С. 45 – 49. URL: http://veche.kiev.ua/journal/1392/

11. Кулешова К. І. Регіон Близький Схід в сучасних політичних концепціях. Міжнародні відносини та політика держав в умовах глобальних трансформацій: аналіз сучасної політичної думки: монографія / Ін-т соц. наук; ОНУ ім. І. І. Мечникова; Кол. авт., за заг. 120 ред. І.М. Коваля, О.І. Брусиловської. Одеса: ОНУ ім. І.І. Мечникова, 2016. С.72 – 88.
12. Лікарчук Д. Особливості конфліктів у політичній сфері. *Гілея : наук. вісник : зб. наук. праць.* К. : ВІР УАН, 2014. Вип. 83. С. 358-361.
13. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1980-2000 роки): Підручник / Л.Ф. Гайдуков, В.Г. Кремень, Л.В. Губерський та ін. К.: Либідь, 2001. 624с.
14. Основи політичної науки. Курс лекцій за редакцією Бориса Кухти. Частина 4. Міжнародна політика. Львів, Кальварія, 1999. 436 с.
15. Рибалкін В. С. Близький Схід. Енциклопедія Сучасної України / гол. редкол.: І.М.Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України, 2004. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=35506
16. Седнєва С. Врегулювання близькосхідного конфлікту в рамках міжнародного «Квартету». Південна Україна в міжнародних відносинах: історія та сучасність: зб. матеріалів VII Всеукр. наук.- практ. конф. студ. та мол. вчених, 18 жовт. 2013 р., Миколаїв / ред.: О. П. Тригуб; Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. Миколаїв, 2013. С. 341 – 346
17. Сокач Д. Поговорім про Ізраїль. / пер. з англ. Анастасія Цимбал.- 2-ге вид. К.: Лабораторія, 2024. 336 с.
18. Сьогодні народився Еліезер Бен-Єгуда - людина, яка відродила іврит. URL: https://ukrrain.com/sogodni_narodivsya_eliezer_ben-eguda_-_lyudina-_yaka_vidrodila_ivrit.html
19. Федірко І. Соціально-політичні конфлікти як об’єкт дослідження. URL : http://papers.univ.kiev.ua/1/filosofija_politologija/articles/fedirko-i-p- socialand-political-conflict-as-a-object-of-analysis _17419.pdf
20. Фісанов В. Проблеми міжнародного врегулювання на Близькому сході у

роки холодної війни (за матеріалами опублікованих документів та сучасної кінодокументалістики). *Науковий вісник Чернівецького університету імені Юрія Федьковича: Історія.* № 1. 2019. С. 101-108. URL : https://hj.chnu.edu.ua/hj/article/view/181/181

21. Швед В. О. Великі маневри на «Великому Близькому Сході». Що треба враховувати Україні // День. 2004. №51. 23 берез. URL: http://www.day.kiev.ua/28295 .

22. Яворська Г. Близькосхідна «дорожня карта» в умовах перевірки на місцевості. *Дзеркало тижня.* 2003. №29. URL: https://zn.ua/ukr/international/blizkoshidna_dorozhnya_karta_v_umovah_perevirki_na_mistsevosti.html

23. Яворська Г. М. Щодо сучасних тенденцій розвитку ситуації на Близькому Сході: аналітична записка. Офіційний веб-сайт Національного інституту стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosini/schodosuchasnikh-tendenciy-rozvitku-situacii-na-blizkomu

24. Aaron D. Pina. Palestinian Elections. CRS Report for Congress, February 9, 2006. P. 11. URL: https://sgp.fas.org/crs/mideast/RL33269.pdf

25. Avin Youssef. Iraqi Islamic Resistance vows to liberate Iraq ‘militarily’. North Press Agency, November 1, 2023. URL: https://npasyria.com/en/107022/

26. Charlie Szrom. Iran-Hamas Relationship in 2008. Critical Threats, 18 February 2009. URL: https://www.criticalthreats.org/analysis/iran-hamas-relationship-in-2008#_edn 47b30a5ff811f1205f68b4d962254db818

27. Daniel Levin. History of Iran, Hamas & Islamic Jihad Ties. United States Institute of Peace, 11 October 2023. URL: https://iranprimer.usip.org/blog/2018/jul/09/iran- hamas-and-palestinian-islamic-jihad

28. Fabian Hinz. Iran Transfers Rockets to Palestinian Groups. Wilson Center, May 19, 2021. URL: https://www.wilsoncenter.org/article/irans-rockets-palestinian-

groups

29. IISS Strategic Comments. Hamas Coup in Gaza. The International Institute for Strategic Studies, Volume 13, Issue 05, June 2007. URL: https://web.archive.org/web/20081020132918/http://www.iiss.org/EasysiteWeb/getresource.axd?AssetID=257 1&type=full&servicetype=Attachment

30. Lebanon-Israel: The «July war» from a Human Rights Perspective. Nouveaux Droits de l'Homme» in partnership with «L'Association Libanaise pour l'Education et la Formation».URL: https://alefliban.org/wp-content/uploads/2018/02/2006-Report-The-July-War-from-a-Human-Rights-Perspective.pdf

31. Palestinian Al-Aqsa Intifada: The Mitchell Report // Official web-site Jewish Virtual Library. 2001. 30 of April. URL: https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-mitchell-report-may-2001

32. Parisa Hafezi, Laila Bassam and Arshad Mohammed. Insight: Iran's 'Axis of Resistance' against Israel faces trial by fire. Reuters, November 16, 2023. URL: https:// www.reuters.com/world/middle-east/irans-axis-resistance-against-israel-faces-trial-by-fire-2023-11

33. Rauta V. Proxy War Ethics. *Journal of Strategic Studies*, 2020, 43(2), 1–22. URL:. https://jnslp.com/wp-content/uploads/2018/01/Proxy_War_Ethics_2.pdf

34. Resolution adopted on the report of the ad hoc committee on the Palestinian question // Official web-site United Nations. 1947. 25 of November. URL: http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/038/88/IMG/ NR003888.pdf?OpenElement

35. Robinson, L., et al. *Modern Political Warfare: Current Practices and Possible Responses.* RAND Corporation. 2018, URL: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1772.html.

36. The Abraham Accords Declaration**.** URL**:** https://www.state.gov/the-abraham-accords/

37. The Covenant of The Islamic Resistance Movement. Introduction. The Avalon Project, 18 August, 1988. URL: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/hamas.asp

38. The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories URL : https://www.btselem.org/.

39. Tom O`Connor. Iran-Backed Houthis Threaten All-Out War on Israel by Land, Air and Sea. Newsweek 90, November 14, 2023. URL: https://www.newsweek.com/iran- backed-houthis-threaten-all-out-war-israel-land-air-sea-1843770

40. United Nations. PLO sole legitimate representative of the Palestinian people – LAS Rabat Summit – resolution. 28 october, 1974. Clause number 2. URL: https://www. un.org/unispal/document/auto-insert-194621/

41. United Nations. Statement by Middle East Quartet. 30 January 2006. URL: https:// press.un.org/en/2006/sg2104.doc.htm

42. Why the name «Abraham Accords» matters. BBC News. URL: https://www.bbc.com/news/world-middle-east-54182685